

Korset og Livets træ.

Et motiv, som vi møder i Gl. Haderslev Kirke og mange andre steder, og historien bag.

På vestsiden af Gl. Haderslev Kirkes våbenhus finder vi den gamle romanske tympanon - den halvrunde dør-overligger, som sandsynligvis har været placeret over den oprindelige syddør. Den har som motivet et kors i midten med en cirkel over hver korsarm og en plante på hver side af korset.

Motivet kan være svært at se om dagen, for det er hugget i et meget svagt relief. Det kan bedst ses først på eftermiddagen, når solen står med svagt sidelys eller i et blødt aftenlys. Men for at få et rigtigt indtryk, har jeg indtegnet konturerne.

Motivet er en variation over et kendt tema for flere romanske tympana: **Korset og Livets træ**. Hertil kommer de to runde former, som er billede på sol og måne. I den middelalderlig kunst ses sol og måne ofte i tilknytning til korset. I den romanske kunst som udtryk for dødens og livets sammenhæng med korsets død og opstandelse. I den gotiske kunst som udtryk for at Jesu korsdød er en universel begivenhed.

Livstræ-motivet findes andre steder i Gl. Haderslev Kirke. Foruden på tympanon'en findes det i forvitret form i arkaderne på døbefontens sokkelsten. Livstræet findes på den modsatte side af det store hoved på døbefontens bagside, hvor det næste ikke kan ses, da døbefonten står meget tæt op ad den nordre triumfbuevæg (her vist kalkeret). Og det findes i smedjernsmønsteret på kirkens dør ind til våbenhuset (her vendt 90 grader), selv om det er et senere motiv.

Hermed er det antydnet, at motivet "Livets træ" ikke er sjældent, men var et af de mest udbredte i middelalderen, og netop sammenstillingen - ja ofte sammensmeltningen med korset, rummer en lang tydning og historie, som jeg vil forsøge at fortælle og vise eksempler på.

Legenden om Livets træ er en af mest udbredte i middelalderen, og blev optegnet af Jacobus, der var biskop i Genova. Han havde den med i den samling af 182 legender, som han skrev i 1260 på latin under navnet: "*Legenda aurea*" - **den gyldne legende**. I løbet af middelalderen kom der flere til, og da den efter bogtrykkerkunstens opfindelse blev trykt på folkesprogene i 1460, var den vokset til 448 legender. Den er aldrig udkommet på dansk i sin fulde længde, men på svensk. Flere af legenderne er refereret i *Tue Gad: Helgener i norden*, forlaget Rhodos 1971.

Legenden om Livets træ - kort fortalt.

De 7 tegninger er af Per Illum fra en undervisningsbog af Kaj Mogensen fra 70-erne om Livstræet, resten er mine egne fotos.

Da Adam og Eva havde spist af Kundskabens træ, blev de forvist af Paradisets Have, for at de *ikke skulle række ud og også spise af Livets træ*. Men ved afskeden får de at vide, at engang vil der ske soning for Adams synd.

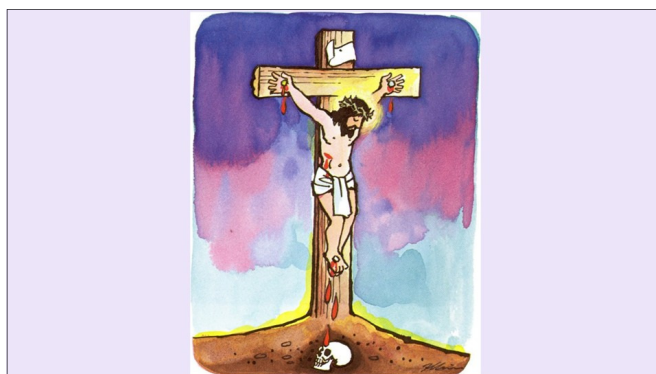
Uden for paradiset føder Eva sønnerne Kain og Abel, og senere Set. Da Adam er gammel og mærker, at han skal dø, sender han Set til keruben ved paradisoporten for at spørge, om det ikke snart er soningens tid. Keruben svarer, at det endnu ikke er tiden, men giver Set tre frø fra Livets træ, som han skal lægge på Adams tunge, når han begravnes på Zions Bjerg.

Det sker, og op vokser der tre træer: en ceder, en pinje og en cypres. De vokser sammen og bliver til et stort træ, hvor fuglene kan bygge rede. Og så stor kraft er der fra Livets træ, at syge, som lægger sig derunder, bliver helbredt. Det er det træ, som Moses skærer sin stav af, som for Faraos bliver til en slange, og som kan skille vandene, så folket kan nå frem til Det forjættede Land.

Da Salomon skal bygge templet i Jerusalem, mangler de en bjælke, som skal bære adskillelsen mellem det Hellige og det Allerselligste. Så kommer de i tanker om det store træ derude, fælder det og vil tilpasse det, men snart er det for kort, snart for langt; det er som om der bor en egen vilje i det. Så bliver Salomon vred og befaler, at det skal lægges som gangbræt over Kedronbækken. Da han senere får besøg af dronningen af Saba, som kan se ud i fremtiden, nægter hun at træde på det, for "på det skal Messias dø". Det vil Salomon ikke høre og beordrer det begavet dybt ned uden for byen. Tiden går og regnen skyller jorden væk, og træet flyder ind i Bethesdas Dam, hvor det stadig kan helbrede dem, der bader deri.

Så kommer den påske, hvor Jesus skal korsfæstes, og man mangler den tværbjælke, som han skal nables til. Man fisker træet fra Bethesdas Dam op og bruger det. Og nu hænger Jesus på bjælken fra Livets træ og soner Adams synd. Blodet løber ned ad stammen og ned i jorden og rammer Adams hovedskal, som ligger begravet nedenunder. Men livskraften er så stor, at Jesus står op af graven!

Historien slutter ikke her. For senere sender Konstantin sin mor dronning Helena til Jerusalem for at sikre de hellige steder. Og under sin søgen finder hun de tre kors, men ved ikke, hvilke af de tre kors, der er Jesu kors. Men en af folkene er syg, og da de sænker det tredje kors ned over ham, bliver han helbredt. Så ved de, hvilket der er *det sande kors*. (Denne del er fortalt i Apsisbuen i "Santa Croce"-kirken i Rom.)

Dronning Helena fører det sande kors ind i Jerusalem, hvor hun deler det i tre stykker. Et stykke bliver i Jerusalem, et andet kommer til Konstantinopel. Det sidste stykke tager hun med sig til Rom, hvor hun bygger en kirke lige uden for Roms bymur: *Santa Croce in Gerusalemme*, hvori det opbevares sammen med andre relikvier.

Legenden viser, hvordan Jesu kors er en del af Livstræet, og derfor bliver det middelalderens vigtigste relikvie! Helene selv tager en splint med til Trier i Tyskland, hvor hun også uden for den romerske bymur opfører et helligorskapel. Og der er mange historier om splinter af Jesu kors, og mange kirker opføres som *helligorskirker*, og især efter korstogene begynder man at opføre de store kirker i *korsform*: kirkeskib, tværskib og kor, sådan som også Haderslev Domkirke er det.

Tilbage i Jerusalem finder vi i Gravkirken dybe nede et kapel for dronning Helena, og endnu dybere finder vi kapellet det sted, hvor dronning Helena iflg. legenden fandt *det sande kors*. På væggene ser vi mange korsfarer- og pilgrimskors, som er indridsede i tidens løb.

Det er interessant at se, hvordan overleveringer og legender kan få så konkret et udtryk. Men det stopper ikke her, for lige under Golgatakapellet finder vi Adams Kapel, hvor vi bag en glasrude kan se den revnede Golgataklippe, hvorigennem Jesu blod kunne finde vej ned til Adams hovedskal.

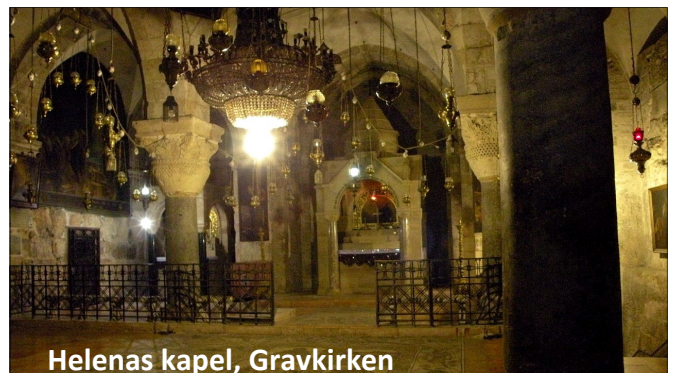
Livstræselegenden går *længere tilbage* end til korsfarertiden, for også i den ortodokse kirkekunst finder vi spor efter legenden. Og den rækker *længere frem* end middelalderen, for mange moderne kunstnere, både inden for den protestantiske og den katolske kirke bruger stadig motivet **Korset og Livets træ**, og det forbindes på mange nye måder.

Santa Croce, Rom - relikviekapellet

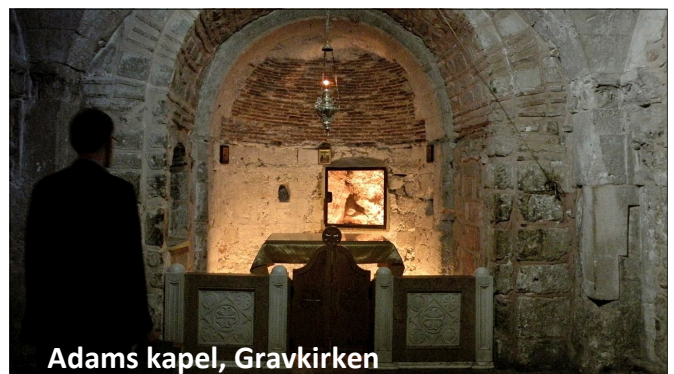
Helligorskapellet i Trier

Helenas kapel, Gravkirken

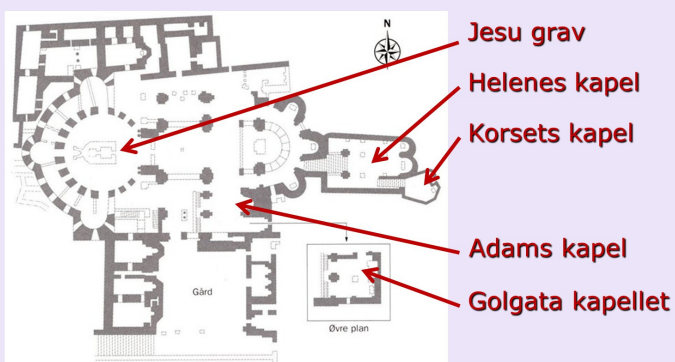

Korsets kapel, Gravkirken

Adams kapel, Gravkirken

Gravkirken i Jerusalem

I middelalderen sker det f.eks. på den måde, at Jesu kors skyder friske skud, som det også ses på det store alterkrucifiks i Haderslev Domkirke, hvor "knopperne" symboliserer Livstræets skud. Livstræet bliver dermed også et billede på opstandelsen.

Mange steder bliver korset til helt store Livstræer, især i de nordtyske områder. Her vises Livstræet / lægmandskrucifikset i Domkirken i Schwerin.

Kombinationen af livstræ og kors / korsfæstelse ses mange steder, når man først får øjnene op for det. F.eks. hænger Jesus ikke på et kors i Klaus Bergs altertavle i Odense Domkirke, men han hænger i Livstræet.

Et fornemt livstræ finder vi i San Clemente Kirken i Rom, hvor kirkens apsismosaik fra ca. 1100 udtrykker det samme: Jesus i livets træ.

På næsten alle russiske korsfæstelsesikoner finder vi neden under Jesu kors en grotte, hvori der ligger et kranium, og på ikonen står to bogstaver, der betegner AH - *Adams hoved*. Det viste eksempel har jeg fotograferet i Kizhi, Rusland, og vi ser hvordan Jesu blod strømmer ned i grotten. Bemærk også *sol og månemotivet!* Motiver med Adams hovedskal under Jesu kors finder vi også mange steder i vesten, ja selv på epitafier i Haderslev Domkirke!

På et billede i Røldal Stavkirke i Norge hænger Jesus i træet omgivet af helgen- og martyrskildringer.

Også mange moderne kunstnere bruger motivet - f.eks. i en akvarel af den norske kunstner Veslemøy Stoltenberg.

Den danske Niels Helledie gør *Dødens ribben til Livets træ*, som han selv udtrykker det. Her vises vores eget Helledie-krucifiks.

Endelig kan man nævne alle de mange kors på kirkerne, som er udformet som både kors og livstræer. Her vises et flot eksempel fra taget over koret i Notre Dame Kirken i Paris.

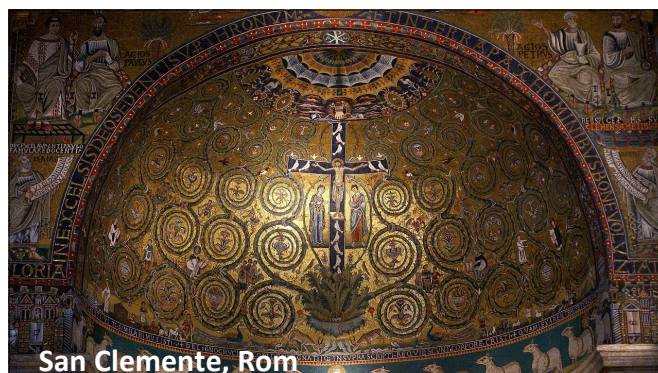
Haderslev Domkirke

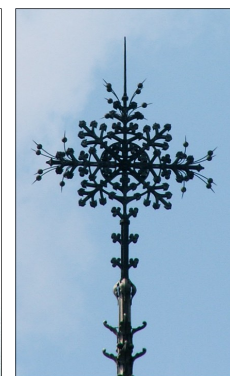
Schwerin Domkirke

Odense Domkirke

San Clemente, Rom

Livstræet med de tre flige er almindeligt, og udtrykker også et billede på treenigheden. Det er i dørbeslaget på Gl. Haderslev Kirke tredoblet, så der er i alt 9 - svarende til de ni slag i bedeslagene, som netop er tre for Faderen, tre for Sønnen og tre for Helligånden. - Er det lidt søgt? Næppe, for talsymbolikken betyder meget, også efter middelalderen! Det er i det hele taget meget almindeligt at udforme dørbeslagene som livstræer. Helt overdådigt bliver det på de store kirker, f.eks. Notre Dame Kirken i Paris, hvorfra dette pragtstykke vises.

Danmarks største livstræ findes som alterudsmykning af Tue Poulsen i Helligåndskirke i Århus, hvor træet i sig selv vrimler med symboler.

Notre Dame, Paris

Kombinationen **Korset og Livets træ** havde vi hængende som en udsmykning af Kaj K. Nørkjær i spisesalen på Horne Efterskole. Også det er fyldt med symboler.

Et af de smukkeste udtryk for sammenhængen vi har set, er i Vestmanna Kirke på Færøerne, hvor alterpartiet er et livstræ, og dermed tydeliggør, at nadveren ses som frugten på Livets træ, sådan som det også kommer til udtryk i mange salmer:

*Hans bad er livets Jordansflod
hans bord er livets træ på rod* DS 66,5

*Livstræet skyde af korsets rod
smage lad alle, vor drot er god!* DS 291,5

*Min frelsers træ på Golgata
en evig krone bær.* DS 732,6

*Korsets Himmel-træ nu gror
i det lave, hvor vi bor!* DS 330,2

Vi vender tilbage til tympanon'en i Gl. Haderslev Kirke: Vi har set en del eksempler fra kirke- og kunsthistorien, men egentlig er motivet fra *frelshistorien*: Den store sammenhæng fra Livstræet i Paradisets have på bibelens første sider til Livstræet i Det Nye Jerusalem i bibelens sidste kapitel forbundet af Jesu kors som udtryk for forsoning og heling af det brudte.

Thorkild Sørensen, februar 2016

Helligåndskirken, Århus

Horne Efterskole

Vestmanna Kirke, Færøerne